

Andrássy Attila

A magyar irodalom tanításának helyzete és néhány problémája a Nemzetközi Előkészítő Intézetben

Intézetünk az irodalom önálló tantárgyként való oktatása terén nem rendelkezik jelentős tapasztalatokkal. Az irodalom régebben a "M a g y a r k u l t ú r a" nevé tárgy része - igaz, lényeges része - volt, s csak az utóbbi néhány tanévben vált szaktárggyá az ún. bölcsész csoportokban.

Az intézet oktatásszervezeti felépítésének rendszerében a hallgatókat szakirányú csoportokban a lényeges és szükséges alaptárgyakra oktatjuk. A magyar irodalom a bölcsész szakirány egyik szaktárgya a történelem és a művészettörténet mellett.

Az első komolyabb nehézség abból adódik, hogy a bölcsész csoportokba kerülő hallgatók összetétele választott szakmájuk szempontjából is erősen heterogén, hiszen ide kapnak beosztást azok, akik a tudományegyetemek bölcsészeti karának bármelyik szakjára jelentkeztek, valamint a jogászok, a különböző művészeti főiskolákon továbbtanulók, és azok is, akik óvónők, tanítónők, gyógypedagógusok akarnak lenni. Ezt az érdeklődési területen meglévő különbözőséget tovább színezi egy-egy csoport nemzetiségi összetétele és előképzettsége. A tavaly tanított csoportban vietnami, japán, szudáni, lengyel, jugoszláv, brazilai és szíriai hallgatók voltak, az ideiben szovjet, uruguayi, lengyel, bulgár, szudáni és román diákok. A csoportlétszám is elég magas, 12-16 fő között mozog. Az életkori különbségekről és az előképzettségbeli szakadékokról képet ad, hogy az idén pl. 17 és 26 év közöttieket tanítottam, akik közül 3 a középiskola befejezése után került hozzánk, egyesek 2-3 éve fejezték be a gimnáziumot, mások 1-3 évig egyetemi tanulmányokat folytattak.

Külön ki kell emelnem azt a problémát, amely újabb nehézségeket okoz: más a magyar irodalom jelenségeit és fejlődését megértetni egy kelet-európai, egy latin-amerikai, és ismét más egy az európai kulturát alig vagy nem is ismerő vietnami, japán vagy arab hallgatóval. Ezek az adottságaink. S mert a bölcsész csoportok száma természetesen alacsony (évente 2-3), az összetétel megközelítően ideális volta (közös anyanyelv vagy közvetítő nyelv és relative egységes szakterület) is csak nehezen érhető el.

Az irodalom tanításának céljait és feladatait, a tananyagot és az órakeretet a "T a n t e r v é s U t a s í t á s" írja elő számunkra, amely itt, az intézetben készült, és csak a "M a g y a r K u l t u r a" című tárgy keretében történő oktatás tapasztalataira épülhetett. Mivel azonban a NEI-ben általános (és így, általánosan helyes) elv az, hogy hallgatóink tudásszintjét a magyar középiskolai követelményrendszer közelébe kell eljuttatnunk, sajnos, ez a magyar irodalom tantervében és utasításában is - igaz, némi megszorításokkal - helyet kapott. Ennek következtében a célok, a reális helyzet és a megszorítások ellentmondásokat eredményeztek magában a "T a n t e r v é s U t a s í t á s" instrukcióiban is.

Az irodalomtanítás feladatai között ilyen maximális igények fogalmazódtak meg: "A nyelvi, szaknyelvi ismeretek olyan fokára kell eljuttatnunk hallgatóinkat, hogy képesek legyenek önálló szövegolvasásra, szakmai szövegek megértésére, esetenként szöveg- illetve verselemzésre, stíluselemzésre."

"Alapelveként kell tekintetnünk az irodalmi szövegekkel való bőséges szemléltetést."

"Munkálkodnunk kell azon, hogy hallgatóink általános tudásszintje ne maradjon alatta egy "közepes"-re érett-ségizett magyar hallgató tudásszintjének."

S ugyanakkor a "Követelményekben" a következő mondatok olvashatók:

"E tantárgyból a hallgatók többsége (!) nem rendelkezik előzetes ismeretekkel, azonkívül a mindenkori nyelvi szint határozza meg az előrehaladást. A rendelkezésre álló

fél év alatt a hallgatók konkrét műismerete, olvasottsági szintje és idézőképessége nem érheti el az érettségi vizsgát tett hallgatók tudásszintjét."

Úgy hiszem, ezek a kiragadott példák érzékeltetik, hogy a "Tanterv és Utasítás" a gimnáziumi alapján készült, s ha meg is szólalnak benne a NEI adottságai és lehetőségei, nem elég hangsúlyosan, s nem következetesen.

Az irodalmat az előkészítő nyelvi szakasz 10 hete (330 különböző típusú magyaróra) után 24 héten keresztül heti 6 órában oktatjuk. Az elvileg adott 144 órában maximalizmusnak nevezhető a középiskolai irodalmi anyag alig redukált tartalmú és igényű oktatása.

Tapasztalataink is ezt mutatják. Magam két éve tanítottam a tárgyat, tavaly jó közepes, az idén jó képességű csoportban. Kollégáimmal együtt azonban még egy tanévben sem sikerült az anyagot tisztességesen befejeznünk, a XX. századnak a hallgatókhoz nyelvileg és problémáiban is közelebb álló magyar irodalmát csak különböző manipulációkkal (nyelvóra, csoportvezetői óra, társalgási óra felhasználása) sikerült valamennyire megismertetnünk.

Mint már említettem, a magyar irodalom a "M a g y a r k u l t ú r a" tantárgyból nőtt ki. Jelenleg mellette történelem és művészettörténet oktatása folyik. Természetes, hogy az irodalomtanítás elképzelhetetlen történeti, művészettörténeti és még sok más jelenség ismerete nélkül. A történeti fejlődésükben oktatott tantárgyak esetében gyakran beszélünk ezeknek a tárgyaknak a koncentrációjáról. Ez nálunk is problémát jelent. A népköltészet s benne a népdal zenei kiegészítést kíván, a stílustörténeti bevezetőkből nem hiányozhatnak a képzőművészeti szemléltetés eszközei, a reformkor irodalma társadalmi-politikai előzmények, a történelmi fejlődés ismerete nélkül értelmetlen.

Mégis az a véleményem, hogy a koncentráció végül is a hallgató tudatában történik, s ha meg is kell tennünk mindent, hogy a fejlődés egy-egy szakaszát relatív közelségben tárgyalhassuk, s hogy az egyes szaktárgyak anyagá-

ba mértéktartóan és arányosan beillesszük a közös vagy érintkező problémákat, a tanítási órán dől el, hogy a tanár hallgatóinak ismereteit felhasználva, illetve tájékozatlanságukból őket kivezetve össze tudja-e kapcsolni szaktárgyát a művelődéstörténet más területeivel. Irodalomtanításunk tapasztalatai azt mutatják, hogy feltétlenül szükséges irodalmunk fejlődésének az európai és a világirodalom fejlődésvonalába való beállítása, legalábbis utalásokkal, amelyek támpontot jelentenek az idegen számára. Analógiákat és eltéréseket hangsúlyozhatunk, az összehasonlító irodalomtörténet eszközeivel.

Végül - mielőtt a jelenlegi helyzetből adódó következtetésekre rátérnék - az irodalomtörténet és a szüvégismeret arányáról szeretnék néhány szót szólni. Évek óta tapasztaljuk, hogy hallgatóink szinte fellélegeznek, amikor Petőfit kezdjük tanítani. És ez nem azért történik, mert hallgatóink legtöbbször csak őt (általában csak a nevét és forradalmár voltát) ismerték a magyar irodalomból, hanem azért is, mert az addig csínján kezelt szövegek nyelvi nehézségei után olyan robbanásszerűen jelentkezik előttük Petőfi nagyszerű nyelvi tisztasága, hogy szinte nem is kell magyarázni nekik költői, nyelvi forradalmát. Ez a tény figyelmeztet bennünket. Óvatosan kell bánnunk a szövegbemutatással, több adaptált szöveget kell a hallgatók kezébe adnunk, hiszen gyakorlatilag az oktatás során amúgy is az újtaluk ismert magyar nyelvre "fordítjuk" az irodalmi alkotásokat.

A továbblépés lehetőségeit keresve első és alapvető követelménynek tartom annak következetesebb elismerését és alkalmazását, hogy az intézetünkben folyó irodalomtanítás függvénye a nyelvoktatásnak. Az irodalomtörténet és az irodalomelmélet lexikai anyaga behatárolható, de az alkotások szövegében szinte a teljes nyelvvél állunk szemben ugyanakkor, amikor az egyéves nyelvoktatásnak természetesen csak egy redukált nyelv elsajátíttatása lehet célja.

Ezt az ellentétet csak úgy hidalhatjuk át, ha tantervünk tovább csökkenti az ismeretanyagot, hogy hallgatóink számára ne jelentsen fölösleges megterhelést, a tanár számára pedig állandó lelkiismeretfurdalást elvégezhetetlen mennyisége.

Jobban figyelembe kell vennünk az egyetem külföldi magyar szakos hallgatóival szemben támasztott szerényebb követelményeket, mert hiszen ez az a maximum, amelyre a különböző szakokra, sőt pályákra induló diákjainkat fel kell készítenünk.

A tantervnél és az anyagcsökkentés mértékénél is fontosabb feladatunknak tartom a megfelelő oktatási formák kialakítását. Már volt szó arról, hogy a magyar irodalom közös egységes és kötelező szaktárgy a magyar szakra és más humán pályákra indulók számára. Az egységen belül meg kell találnunk azokat a differenciált formákat és módszereket, amelyek a magyar szakra indulók és az érdeklődők számára mennyiségi többletet és elmélyültebb foglalkozási lehetőséget teremtenek.

Oktatásunkban centrumba kell állítanunk a passzív befogadásból az aktivitásba történő átmenet elvét. A tanítás folyamatában a reprodukivitástól az önálló ismeret- és gondolatközlés felé kell haladnunk, a hallgatók elemzőkészségét is ezen az úton kell kialakítanunk.

A tanítás alapformáiként kétféle órátípust alkalmazhatunk:

- vegyes típusú órát, amelyben domináns módszer a közlés, majd később a kollokváló megbeszélés, s végül az előadás,
- szövegfeldolgozó- gyakorló órát, amelynek középpontjában a lényeges, kiemelt szövegek feldolgozása áll, később kisebb feladatok szemináriumi jelleg- megbeszélése, vitája kerülhet sorra.

A kétféle órátípus alkalmazása a tanár döntésétől függ, s ezt a tananyag, a csoport szintje, illetve igényei határozzák meg.

A magyar szakos és érdeklődő hallgatók számára kb márciustól lehetővé kell tenni olyan szakköri foglalkozások látogatását, ahol speciális igényeiket is kielégíthetnék.

Elodázhatatlan feladatunk, hogy az irodalomtanárt az intézeti oktatók közül válasszuk ki. El kell készítenünk a "T a n t e r v é s U t a s í t á s" reformját, s az új alapján meg kell írunk a jegyzetet, és meg kell szerkeszteniünk egy használható szöveggyűjteményt.

Hozzászólásom célja nem lehetett a teljesség, de talán így is sikerült felvillantanom néhány problémát, amelynek megoldása elkerülhetetlen, s néhányat azokból a tervekből, amelyeknek megvalósítása reményeink szerint jobbá tehetné eddig sem eredménytelen irodalomtanításunkat. (...)

(1973)

D o n g a György

A magyar irodalom oktatása a londoni magyar tanszéken

A múlt nyáron egy "Élet és Irodalom"-beli interjúban mondotta G. F. Cushing, a londoni magyar tanszék vezetője, hogy az, aki magyart oktat külföldi egyetemen, ügyének mindenese kell hogy legyen: az egyik napon vagy órán helyesírást tanít, a másikon fogalmazást, vagy éppenséggel Ady szimbolizmusával foglalkozik. Van ebben a megállapításban egy sóhajvásnyi panasz, azé a tudósé, aki a hivatásszerűen végzett rutinmunka közben a nagyobb igényű, alkotó feladatok felé tekint, de kicsendül belőle a jogos büszkeség is: "Látjátok feleim", ennyi mindenhez kell értenie, az átadás jól átgondolt módszereit is beleértve, annak aki egy távoli kultúra szálláscsinálójának feladatára vállalkozott.

De miért kell az egyetemen "betűvetéssel" bíbelődni? Ennek is, mint sok egyébnek, helyi oka van.